

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «**Кримінальна психологія**»
вибіркових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема № 6 *Психологія організованої злочинності*

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної
ради ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та
психології Протокол від 15.08.2023 № 8

Розробники:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук
Філоненко В.М.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії фізичної культури, кандидат психологічних наук, доцент Павлик О.М.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Шиліна А.А.

План лекції

1. Стан і динаміка організованої злочинності в Україні.
2. Організована злочинна група у психологічному вимірі. Функціонально-психологічні особливості організованих злочинних груп.

Література:

1. Бочелюк В. Й. Юридична психологія. Навч. посіб./ В. Й. Бочелюк – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 334 с.
2. Будіянський М. Ф. Кримінальна психологія. Навчальний посібник / М. Ф. Будіянський. – К.: Фенікс, 2011. – 382 с.
3. Коновалова В. Е., Шепітько В. Ю. Основы юридической психологии : учебник. Изд. 3-е, испр. и доп. Харьков : Одиссей, 2010. 352 с.
4. Юридична психологія / за заг. редакцією О.М. Бандурки / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Майдан, 2018. 683 с.

Додаткова:

1. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / [редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін.]. Харків : Право, 2018. 952 с. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія.
2. Кацавець Р. С. Кримінальна психологія: Навчальний посібник / Р. С. Кацавець. – К.: Алерта, 2018. – 122 с.
3. Філоненко В.М., Нечітайло І.С. Злочинці-рецидивісти: психологічна характеристика: монографія / Харківський національний університет внутрішніх справ. Івано-Франківськ : Фоліант, 2022. 244 с.

Текст лекції

1. Стан і динаміка організованої злочинності в Україні.

Для з'ясування кримінально-психологічної сутності організованої злочинності необхідно встановити найсуттєвіші ознаки цього явища. Перелік таких ознак міститься у визначеннях організованої злочинності, вироблених у юриспруденції та меншою мірою — в юридичній психології.

У вітчизняній юриспруденції найзагальніше розуміння організованої злочинності наведено у ст. 1 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». Це «сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку із створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань».

Залишається продуктивним і одне з перших у радянській юриспруденції визначень, сформульоване Л. І. Гуровим. Під організованою злочинністю розуміється «відносно масова розповсюдженість стійких керованих зграй злочинців, які створюють систему власної безпеки за допомоги корупційних зв'язків і вдаються до вчинення злочинів як до професії (бізнесу)». Основною ознакою організованої злочинності, на думку Л. І. Гурова, є корупція і

намагання з її допомогою проникнути в економіку та політику.

Близьким до визначення Л. І. Гурова є розуміння організованої злочинності, запропоноване експертами ООН: під організованою злочинністю варто розуміти відносно велику групу стійких і керованих злочинних формувань, які провадять злочинну діяльність із корисливою метою та створюють систему захисту від соціального контролю з використанням таких протизаконних засобів, як насилля, залякування, корупція та розкрадання у великих розмірах.

Із юридично-психологічних визначень заслуговує на увагу таке: «Організована злочинність — об'єднання злочинців, які мають стійку внутрішню структуру та ієрархічні зв'язки; створені для систематичного злочинного бізнесу, використовують корупцію представників влади, методи насильства та залякування або, в інших випадках, домовляються з іншими злочинними угрупованнями, встановлюють свій контроль у різних сферах протиправної діяльності та здійснюють її на постійному ґрунті з метою отримання значного прибутку».

Із наведених визначень можна вирізнити такі **суттєві ознаки організованої злочинності як кримінально-психологічного явища:**

- вчинення сукупності певних видів злочинів (за тяжкістю, формою вини, мотивацією), монополізація і патрунування сфер передкримінальної та кримінальної діяльності;
- вчинення злочинів на професійній основі, у вигляді діяльності (промислу, бізнесу);
- активне уникнення та протидія соціальному контролю, насамперед, за допомоги корупції;
- характер і ступінь взаємовідносин, практичної взаємодії членів злочинних груп, злочинних груп між собою.

За роки незалежності в Україні загальнокримінальна злочинність, за офіційною статистикою, зросла у чотири рази. Організована злочинність і пов'язана з нею корупція розповсюджуються випереджаючими темпами

Основними психологічними чинниками організованої злочинності є:

- «розмивання» уявлення про базові людські цінності, моральні орієнтири поведінки, способи і засоби досягнення життєвого успіху;
- широке розповсюдження корисливої, споживацької психології, активна пропаганда насилля і культу сили;
- романтизація серед неповнолітніх і молоді кримінальної субкультури, лідерів і авторитетів організованого злочинного світу;
- зниження рівня правослухняності громадян, поширення елементів правового нігілізму;
- загальна недовіра населення до державних органів щодо їхньої здатності ефективно протидіяти організованій злочинності;
- низька психологічна готовність громадян особисто сприяти боротьбі з організованою злочинністю.

Організована злочинність в Україні за своїм розтлінним, паралізуючим психологічним впливом майже зрівнялася з корупцією. Проникаючи в

державні, політичні, громадські структури, вона реально загрожує національній безпеці, конституційному і суспільному ладові.

2. Організована злочинна група у психологічному вимірі. Функціонально-психологічні особливості організованих злочинних груп

Суб'єктом організованої злочинності виступає певний різновид злочинної групи. Згідно з класифікацією, запропонованою в попередній главі, така група характеризується попередньою змовою, кримінальною головною метою створення і функціонування, організованістю. Серед цих ознак найбільш складною за змістом — юридичним і психологічним — є **кримінальна організованість**. Але саме вона дозволяє з'ясувати своєрідність організованої злочинної групи (ОЗГ), відмежувати її від інших груп — суб'єктів злочину. Таке відокремлення має важливе, передусім практичне, значення.

З'ясування особливостей окремих ОЗГ так чи інакше спирається на класифікацію цих груп. У сучасному правознавстві та юридичній психології однією з найбільш розповсюджених є кримінологічна класифікація.

Згідно з цією класифікацією виокремлюються:

- проста організована група;
- структурна або складна організована група;
- організоване злочинне угруповання;
- злочинна організація.

Інколи в рамках означеної класифікації вирізняються банда та кооперація професійних злочинних лідерів.

Певне визнання має класифікація ОЗГ за рівнем організованості: групи з низьким, середнім, високим рівнем організованості або ситуативна злочинна група, організована злочинна група, злочинна організація.

Сучасна правоохоронна практика зіштовхується з різноманітними, але в більшості типовими трансформаціями організованих злочинних груп.

Основними сферами активності злочинних організацій є вимагання, контроль підпільного виробництва, контрабанда (алкогольні напої, тютюнові вироби, зброя, підакцизні товари), проституція, наркобізнес. Локальними та побічними сферами є викрадення людей, престижних автомобілів із метою викупу, торгівля людьми, розбійні напади, фізичне усунення конкурентів і тих, хто тим чи тим чином заважають цій діяльності.

Масштаби злочинної активності визначаються потужністю угруповання і перебувають у межах мікрорайону, міста, області, регіону

Функціонально-психологічні особливості окремих організованих злочинних груп необхідно враховувати для попередження і протидії організованій злочинності.

З'ясування особливостей окремих ОЗГ так чи інакше спирається на класифікацію цих груп. У сучасному правознавстві та юридичній психології однією з найбільш розповсюджених є кримінологічна класифікація.

Згідно з цією класифікацією виокремлюються:

- ◆ проста організована група;
- ◆ структурна або складна організована група;
- ◆ організоване злочинне угруповання;
- ◆ злочинна організація.

Інколи в рамках означеної класифікації вирізняються банда та кооперація професійних злочинних лідерів.

Певне визнання має класифікація ОЗГ за рівнем організованості: групи з низьким, середнім, високим рівнем організованості або ситуативна злочинна група, організована злочинна група, злочинна організація.

У чинному Кримінальному кодексі України визначено два основні види ОЗ Г:

- ❖ організована група (стійке об'єднання);
- ❖ злочинна організація (стійке ієрархічне об'єднання).

їх різновидами визначені банда, терористична група чи організація, незаконне воєнізоване чи збройне формування.

Якщо взяти за основу традиційну трьохрівневу структуру організованої злочинності як явища, психологічний розвиток групи як соціального організму, спеціалізацію та масштаби злочинної активності, то можна вирізнити такі основні ОЗГ:

- проста або первісна організована злочинна група;
- злочинна організація (угруповання);
- злочинна спільність (асоціація).

Слід урахувати, що кожна ОЗГ перебуває у нелінійно-поступальному, складному кримінально-психологічному розвитку за загальних несприятливих соціальних умов. Вона може мати більшість ознак певного виду ОЗГ чи перебувати у проміжному стані.

Сучасна правоохоронна практика зіштовхується з різноманітними, але в більшості типовими трансформаціями організованих злочинних груп. Як приклад можна навести ОЗГ «Авдиш», яка функціонувала у столиці України до 1999 р. Групу було засновано 1990 р. колишнім важкоатлетом, тренером збірної України Віктором Авди-шевим у кількості близько 40 осіб, переважно з гурту діючих і колишніх спортсменів. На час найбільшої активності (1994-1995 рр.) «Авдиш» налічувала 18 первинних осередків — «бригад» із середньою чисельністю близько 20 осіб. їй підпорядковувалися злочинні групи вихідців із Чечні «Осман» та Дагестану «Каман».

Розпочинала група з вимагання, розбійних нападів, грабежів. Надалі сфера злочинної діяльності розширилася за рахунок наркобізнесу, постачання зброї, вбивств на замовлення. Злочинні кошти «відмивалися» та нарощувалися через підприємство «Меркурій», п'ять його дочірніх і самостійних комерційних фірм.

У 1998 р. ОЗГ «Авдиш» було знешкоджено, частина її членів втекла за межі України, а більшість постала перед судом.

Схожа «біографія» та доля ОЗГ «29-й комплекс» з м. Набережні Челни (Росія), яка мала економічні інтереси в Україні і на період свого знешкодження (2000—2003 рр.) значно впливала на криміногенну ситуацію в Росії та південному регіоні України.

Розпочинав «29-й комплекс» як суто молодіжне об'єднання за ознакою спільного проживання в одному мікрорайоні міста. Лідер об'єднання А. Саляхов

(Алік), майстер спорту зі східних єдиноборств, установив сувору дисципліну, жорстоко карав за вживання алкоголю, примушував усіх членів до занять спортом.

Першим джерелом доходів стало вимагання та викрадення людей з метою викупу на Автозаводському ринку Набережних Челнів. Через два роки Алік і його найближчі помічники Ю. Єременко (Єрема) та О. Власов (Шурин) перебралися до Москви, залишивши за «наглядаючого» Р. Ассадуліна. В утрупованні було сформовано групи аналізу та планування, розвідки, виконавців-«чорноробів», кілерів. Останні знешкоджували безпосередніх конкурентів, підприємців, виконували зовнішні замовлення (слідством доведено 21 вбивство). Для легалізації кілерів було створено приватне охоронне підприємство «Барс».

ОЗГ встановила контроль над виробництвом підпільної горілки, автозаправками міста, частково - діяльністю КамАЗу, налагодила постачання наркотиків у регіон безпосередньо з Афганістану, заволоділа м'ясокомбінатом і комбикормовим заводом у Підмосков'ї, великим готелем в Одесі.

«29-й комплекс» утримував «власних» депутата Державної думи Росії, віце-прем'єра Удмуртії, чиновників державних структур міського та регіонального рівнів. Проблеми в ОЗГ виникли після того, як Саляхов відсторонив Єрему та Шурина від «общака», замінив «наглядаючого» у Набережних Челнах. Наслідками цього стало вбивство нового «наглядаючого», втеча Саляхова в Україну та його арешт під час поїздки до Москви, затримання більше 40 найактивніших членів «29-го комплексу».

З урахуванням викладених теоретичних положень і прикладів розгляньмо функціонально-психологічні особливості окремих ОЗГ.

Проста (первісна) організована злочинна група. Кількісний склад нараховує 3—10 осіб, група має дворівневу рольову структуру (лідер — рядові члени), функціональна спеціалізація членів групи є відносною. У плануванні та вчиненні злочинів бере участь уся група, її члени безпосередньо контактують один з одним та лідером. Злочинні доходи розподіляються лідером рівномірно, зазвичай без утворення спільного грошового фонду — «общака».

Злочинна активність спеціалізована за видом, засобами, способом учинення злочинів; їх територія чітко не визначена, але обмежена місцем проживання членів групи (мікрорайон, місто, приміська чи районна зона). Контакти з іншими злочинними групами відсутні або епізодичні, стійких корумпованих зв'язків немає. Динаміка останніх характеристик залежить від того, як функціонує група: самостійно, на власний розсуд (проста група) чи автономно, але під патронуванням потужнішої групи (первісна група).

Злочинна спеціалізація в цілому не виходить за межі традиційної злочинності. Це — крадіжки з квартир, автомобілів, офісів дрібних фірм, зокрема оргтехніки, автомобілів із подальшим розкомплектуванням і збутом, різні форми шахрайства, грабежі, вироблення і збут фальшивих грошей та дорогоцінностей, торгівля вогнепальною зброєю, викраденою з місць постійного зберігання чи переробленою з газової зброї. Залежно від спеціалізації група може користуватися послугами інформаторів, навідників, збувальників.

На нижчому щаблі аналізованого виду ОЗГ перебувають групи квартирних злодіїв. Прикладом є групи, знешкоджені в Одесі наприкінці 90-х років у рамках спеціальної оперативно-профілактичної операції. Так група, основана Мнацанакяном, складалася з 5 осіб, користувалася послугами неповнолітнього навідника та збувальника краденого. Вчинила у приміській зоні більше 20 крадіжок із квартир і приватних будинків. Група, очолювана Жамалдіновим, складалася з 4 осіб. Квартирні крадіжки поєднувала з розбійним нападом на власників житла, із застосуванням холодної зброї та газового револьвера, переробленого під стрільбу дрібнокаліберними патронами.

Прикладом групи, що перебуває на вищому щаблі цього виду ОЗГ, є група з 9 осіб, що незаконно привласнювала житло одиноких громадян похилого віку з вадами здоров'я, користуючись послугами працівників ЖЕКів і лікарів. Протягом двох років у великому промисловому центрі України група вчинила 11 злочинів, всі її члени мали вузьку функціональну спеціалізацію. Одні знаходили необхідний контингент громадян і встановлювали з ними початковий контакт; другі — входили в довіру, домагалися згоди на опікунство та цілеспрямовано погіршували стан здоров'я власників житла; треті — забезпечували юридичне прикриття — оформлення опікунства, направлення в медичний заклад чи раптову смерть від інсульту або інфаркту; четверті — ремонтували, обмінювали та продавали житло.

Злочинна організація (угруповання). Кількісний склад груп цього виду досить різноманітний і варіює в межах від кількох десятків до сотні осіб. Угруповання має розгалужену, кількарівневу, спеціалізовану структуру, до якої входять:

- > керівний блок (3—8 осіб), що здійснює управлінську, координаційну, стратегічно-планувальну, представницьку діяльність;
- > блок інформації, аналізу, поточного планування, розроблення найважливіших акцій;
- > фінансово-матеріальний блок: зберігання спільного грошового та майнового фонду, забезпечення корупційних зв'язків, «відмивання» злочинних коштів і легального бізнесу;
- > блок охорони та безпеки;
- > блок безпосереднього виконання з однією чи кількома бандитськими групами.

Злочинна організація взаємодіє з іншими угрупованнями за функціональною і територіальною ознаками, має розгалужені корумповані зв'язки на таких рівнях, як адміністративна дільниця, район, місто, регіон.

Лідери злочинної організації, нагромадивши значні кошти і майно, зазвичай обирають два шляхи. Перший: перехід у тіньове або «почесне» керівництво. Другий: легалізація у банківській, підприємницькій, громадсько-політичній сферах. Так, наприклад, лідери угруповання «Сейлем» (Крим) С. Воронков, С. Крюков та О. Коваленко на час притягнення в 1998 р. до кримінальної відповідальності були депутатами

міських рад Сімферополя та Ялти, один із лідерів угруповання «Коробченко» (Керч) М. Оксименко перебував на посаді генерального директора фірми «Сталкер».

Ряд ознак злочинної організації визначено в чинному Кримінальному кодексі України. Це: 1) стійке об'єднання з ієрархічними зв'язками між його членами або структурними частинами; 2) спрямованість на вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів; 3) безпосереднє вчинення злочинів або здійснення керівної, координаційної, забезпечувальної діяльності (функцій) щодо цієї організації, інших осіб, інших злочинних груп.

Основними сферами активності злочинних організацій є вимагання, контроль підпільного виробництва, контрабанда (алкогольні напої, тютюнові вироби, зброя, підакцизні товари), проституція, наркобізнес. Локальними та побічними сферами є викрадення людей, престижних автомобілів із метою викупу, торгівля людьми, розбійні напади, фізичне усунення конкурентів і тих, хто тим чи тим чином заважають цій діяльності.

Масштаби злочинної активності визначаються потужністю угруповання і перебувають у межах мікрорайону, міста, області, регіону. Так, наприклад, у середині 90-х років, коли розпочався рішучий наступ на організовану злочинність, київський мегаполіс контролювався 12 основними угрупованнями — Киселя, Татарина, Черепа, Савлохова та ін. Слідкував за дотриманням зон впливу злочинний авторитет на прізвисько Пуля.

Окремі угруповання намагаються встановити міжнародні зв'язки з країнами СНД, Східної та Центральної Європи, Близького Сходу.

Правоохоронна практика свідчить, що злочинні організації відрізняються одна від одної залежно від способу утворення.

Перший спосіб. Кілька первинних злочинних груп з однаковою чи схожою сферою активності об'єднуються з утворенням координаційної, а надалі — керівної ланки з гурту лідерів груп. Метою такого об'єднання є впорядкування діяльності на певній території, регіоні. Ці угруповання не відзначаються єдиним рівнем організації. Здебільшого вони контролюють ринки одного профілю (речові, продовольчі, сільськогосподарські, автомобільні тощо), місця розваг і відпочинку, мережу дрібної торгівлі чи обслуговування.

Другий спосіб. Група неповнолітніх і молоді, початково утворена за ознакою спільного проживання, починає злочинну діяльність із вуличних крадіжок, хуліганства, грабежу, обкладає даниною школи, училища і т. д. Набуваючи кримінального досвіду і збільшуючи свої можливості, вона підпорядковує конкурентів і контролює ряд сфер злочинної активності на певній території. Угруповання відзначається організованістю, жорсткою дисципліною, привабливістю для молоді та неповнолітніх передкримінальної орієнтації.

Третій спосіб. Організація створюється об'єднанням осіб некорінних для України національностей (представники Кавказу, молдавани, цигани, татари) або іноземців (до середини 90-х років - країни Африки, Афганістан, останнім часом — В'єтнам, Китай). Підкупом, погрозами,

насильством організації підпорядковується відповідна діаспора в місцях компактного проживання. У місцевого криміналі-тету відвойовується певна злочинна спеціалізація.

Організації, створені таким способом, найбільш активно діють у Києві (в'єтнамські, китайські угруповання, кавказьке угруповання «Солохи»), південному регіоні з центром у Одесі (чеченці, цигани, молдаване), Криму (татарське угруповання «Імдат»), Харківській та Миколаївській областях. Спеціалізуються на контрабанді, наркобізнесі, проституції, нелегальній міграції, вимаганні серед співвітчизників, контролі над випуском підробленої продукції.

Особливою ОЗГ є **банда**, яка залежно від своїх характеристик (кількісний склад, злочинна спеціалізація, самостійність чи підпорядкованість функціонування) може належати до простої організованої злочинної групи або до злочинної організації.

У кримінально-психологічному плані банда відрізняється високою організованістю, стійкістю, жорсткою дисципліною. Бандитській психології притаманні винятковість і зверхність над оточенням, зухвалість та безкарність, крайній цинізм, жорстокість до жертв і відступників.

Законодавчою конституційною ознакою банди визнано наявність **зброї**, яка використовується для **нападу** на громадян, підприємства, установи, організації. Бандою визнається група, якщо хоча б один з її членів володіє зброєю, яку має намір застосувати при нападі, про що знають інші члени групи.

Під зброєю розуміються предмети, спеціально призначені чи пристосовані для ураження людини, та предмети, на які розповсюджується спеціальний правовий режим (заборона і дозвіл). Це — вогнепальна і холодна військова, мисливська, спортивна зброя, перероблена чи саморобна зброя.

Найчастіше бандами використовуються автомати, пістолети і револьвери, ножі, кастети, нунчаки. Достатньо часто також використовуються прилади, засоби і знаряддя, які не є зброєю: ракетниці, радіостанції, різноманітні шашки, біноклі, прибори нічного бачення, кайданки (наручники).

Банда порівняно з іншими ОЗГ має найбільш тривалу історичну біографію, а бандитизм разом із крадіжками, шахрайством, фальшивомонетництвом до останнього часу вважався класичним видом злочинності. В Україні банди існували протягом усього XX ст., набуваючи поширення в періоди соціальних катаклізмів — революцій, війн, масштабних амністій.

Динаміка загальної та організованої злочинності в останні 20 років привела до суттєвих змін у кримінально-психологічному портреті банди. Якщо раніше банди функціонували самостійно, то зараз таке формування стає обов'язковою складовою злочинних організацій і спільнот. Значно розширилася злочинна спеціалізація, а бандитські дії почали поєднуватися з іншими видами злочинів і навіть

підпорядковуватися їм.

Традиційна банда. Функціонує на певній території самостійно, кількісний склад найчастіше не перевищує 15 осіб. Здійснює розбійні напади на інкасаторів, місця зберігання грошей і дорогоцінностей, комерційні магазини, склади, житло заможних власників. Напади супроводжуються вбивствами, заподіянням тілесних ушкоджень, мордуванням і катуванням. Для злочинів і прикриття використовуються підробні документи, форма працівників міліції, охоронних служб та ін.

Показовою щодо традиційних ознак є банда, знешкоджена в середині 90-х років у Харківській області. Формування з 11 осіб очолював начальник служби безпеки комерційного банку «Європейський» Строгов. До складу банди входили переважно охоронці банку, колишні спортсмени високої кваліфікації. Використовуючи інформацію щодо фінансових можливостей клієнтів банку, формування Строгова здійснювало протягом двох років розбійні напади, застосовуючи вогнепальну зброю, ножі, нунчаки.

В останні роки, з появою «човникового» бізнесу, активізацією туризму, зростанням автоперевезень у спеціальних фургоних з'явилися банди, які здійснюють напади на автомагістралях, автостоянках, у кемпінгах, мотелях. Щорічно фіксується до 100 таких нападів, переважно на території Київської, Закарпатської, Львівської, Миколаївської областей. Сумної слави набули автотраси Київ — Чоп, Київ — Суми. У Кіровоградській області ліквідовано банду, яка встигла вчинити більше 20 нападів на туристичні та рейсові міжміські автобуси із застосуванням вогнепальної зброї та форми працівника міліції.

Спеціалізована банда. Таке формування може функціонувати самостійно і вчиняти за винагороду злочини на замовлення або діяти у складі злочинної організації чи спільності. Зосереджується на викраденні людей з метою отримання викупу, сплати данини, боргів, а також залякуванні, вбивствах. За наявності певних кримінальних контактів спеціалізована банда відзначається високою конспірацією, професіоналізмом, застосуванням певної зброї — серійної або персонально виготовленої чи підігнаної.

Прикладом такої ОЗГ є банда з 6 осіб, очолювана Хівренком, яку знешкодили в Києві наприкінці 90-х років. Банду викрито після викрадення генерального директора СП «Біпа Мода» (м. Іллічівськ Одеської області). Умовою звільнення визначено перерахування 6 млн доларів США, при цьому потерпілого піддавали побиттю і тортурам. «Замовив» злочин колишній діловий партнер фірми, який став громадянином Німеччини.

Банда змішаного типу. Така ОЗГ поєднує традиційний бандитизм із вчиненням злочинів на замовлення. Показовою в цьому плані є банда у складі 23 осіб, очолювана Сань-ковим. Функціонуючи протягом чотирьох років на півдні України, банда вчинила понад 30 тяжких злочинів із застосуванням вогнепальної зброї та 10 вбивств на замовлення у п'яти регіонах країни. Банду знешкоджено у Криму 1998 р.

Злочинна спільність (асоціація). Кількісний склад такого об'єднання може нараховувати від кількох сотень до тисячі осіб. Функціонально-рольова

структура в цілому схожа на структуру злочинної організації, але більш чисельна, складна і розгалужена. Контакти кожної структурної групи чітко визначені з дотриманням максимальної конспірації. Що вище статусно-рольове становище члена спільноти, то менша кількість осіб знає про нього і може безпосередньо контактувати з ним.

Злочинна спільнота або монополізує та контролює одну-дві сфери кримінальної діяльності у масштабах кількох регіонів чи країни в цілому, або охоплює кілька сфер у масштабах одного чи кількох регіонів. Спільнота має стійкі корупційні зв'язки з представниками місцевої та центральної влади, міжнародні контакти.

Керівники спільноти періодично зустрічаються з вітчизняними і закордонними колегами для координації дій, спільного розроблення найбільш масштабних акцій. Так, наприклад, 1996 р. на території України (м. Тернопіль) відбулася зустріч 25 керівників і представників спільнот з України, Росії та Польщі, на якій узгоджували зони кримінального впливу у західному регіоні України, на прикордонних і митних переходах.

Злочинні спільноти поєднують кримінальні та легальні форми діяльності, мають власні підприємства, магазини, заклади обслуговування, розваг і відпочинку.

Окремі фахівці вважають, що акцент на легальні господарчо-економічні форми діяльності разом із проникненням у державне управління та політику свідчить про трансформацію злочинної спільноти у мафію.

Мафія виникла на о. Сицилія (Італія) як гангстерське об'єднання «братів по крові». Відзначалася абсолютною дисципліною, оскільки порушення основних «законів» мафії — «омерти» (мовчання), «вендети» (кровної помсти) та «кровних заповідей» каралося смертю.

Кровні заповіді полягали в такому.

1. Кожен допомагає кожному, виручає його навіть ціною власного життя.
2. Член об'єднання (мафіозі) повинен якнайкраще виконувати будь-яке доручення старшого (капо). Доручення свідчить про особливу довіру і можливість відзначитися.
3. Всі непорозуміння і конфлікти вирішуються власними силами, ніяких звернень до поліції, інших органів правосуддя.
4. Будь-яке зовнішнє «утиснення» будь-якого мафіозі все об'єднання сприймає як особисту образу і нещадно карає за це.
5. Ні з ким не мати ніяких розмов щодо власної причетності чи причетності інших до мафії, розподілу функцій, діяльності мафії в цілому.

Від інших злочинних об'єднань мафія також відрізнялася комплексним застосуванням підкупу, погроз, фізичного усунення.

Сучасна мафія визначається як таємна злочинна спільнота, яка за ступенем організованості та характером активності виходить за межі традиційної злочинності, має стійкі корупційні зв'язки, поєднує кримінальні та легальні форми діяльності, впливає на соціально-політичні процеси у регіоні чи країні в цілому.

В Україні за роки її незалежності функціонувало кілька десятків мафіозних злочинних спільнот, у Росії їх кількість сягає 100, з яких приблизно 20 —

загальнофедерального масштабу.

Як приклад злочинної спільності регіонального рівня можна навести асоціацію, знешкоджену в Житомирській області 1998 р. Вона контролювала видобуток, постачання та обробку граніту у п'яти областях державними і приватними підприємствами. До складу асоціації входили посадовці Житомирської та Київської областей. Крім того, встановлено понад 100 посадових осіб різного рівня, з якими підтримувалися корупційні зв'язки.

Прикладом злочинної спільності міжрегіонально-загальнодержавного масштабу є «спиртова» мафія з центром у Києві та представництвами у п'яти областях і АР Крим. До її складу входили посадовці концерну «Укрспирт», керівники комерційних підприємств і спиртзаводів, працівники митниці, правоохоронних органів. Отримуючи спирт для фіктивних комерційних фірм Білорусі, Прибалтики, Молдови та Росії, мафія організувала виготовлення та оптову реалізацію сурогатної горілки на території України. Слідством встановлено 474 злочинні діяння, несплата тільки акцизного збору за якими склала близько 200 млн грн. Звинувачення пред'явлено більш як 100 активним членам «спиртової» мафії.

Функціонально-психологічні особливості окремих організованих злочинних груп необхідно враховувати для попередження і протидії організованим злочинностям.